

УДК 1. 316.6

DOI: 10.31548/hspedagog2020.03.146

САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

ШЕХОВЦОВА В. А., аспірантка I курсу

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: kata6197@gmail.com

Анотація. У статті розглядається процес самоідентифікації як соціальний прогрес. Викладено теоретичні дослідження понять самоідентифікації та ідентичності. Проаналізовано взаємозв'язок самоідентифікації як чинник формування ідентичності особистості. Процес самоідентифікації можна розглядати і як складову ідентифікації особистості з певними соціальними групами, нормами, цінностями, традиціями, релігійними догмами, певними зразками поведінки тощо. Самоідентифікація виступає процесом формування ідентичностей особистості, що містить пошук певної ідентичності як зразка для розвитку особистості, формування ідентичності або зміну її структури, вибір певних цінностей і якостей у структуру відповідної ідентичності. Самоідентифікація є динамічним процесом розвитку самосвідомості людини, що виступає важливим механізмом формування особистості.

Ключові слова: ідентичність, індивід, особистість, самодетермінації, самоідентифікація, соціальний процес.

Актуальність. Процес самоідентифікації можна розглядати як складову ідентифікації особистості з певними соціальними групами, нормами, цінностями, традиціями, релігійними догмами, певними зразками поведінки тощо. Самоідентифікація виступає процесом формування ідентичності особистості, що містить пошук певної ідентичності як зразка для розвитку особистості, формування ідентичності або зміну її структури, вибір певних цінностей і якостей у структуру відповідної ідентичності. Самоідентифікація є також виразом потреби в інтеграції певних цінностей у структуру особистості, прагненням оволодіти певними знаннями, компетентностями. Процес самоідентифікації включає ототожнення себе з іншою особою, соціальною групою, визначення своїх соціальних і моральних орієнтирів, що впливають на власну поведінку та рішення. При цьому індивід має відповісти собі на питання щодо свого

самовизначення, місця в житті, своїх бажань, цілей і планів, можливостей та обмежень. Тут слід враховувати зв'язок самоідентифікації з мораллю, від якої залежить збереження певного ідентифікаційного статусу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження ідентичності спостерігається в працях зарубіжних та вітчизняних дослідників, таких як Бауман З., Бергер П., Божовіч Л., Гідденс Е., Еріксон Е., Зіглер Д., Іванова Н., Іванюк І., Литвинчук О., Макеєв С., Малейчук Г., Переда О., Рітцер Дж., Хьелл Л., Шнейдер Л., Ядов В.

Мета дослідження – аналіз самоідентифікація як механізм формування ідентичності особистості

Матеріали і методи дослідження. У статті використано наукові публікації вітчизняних та іноземних авторів стосовно проблематики самоідентичності. У статі застосовано аналітичний, герменевтичний, компоративістський

© Шеховцова В. А.

методи та метод порівняння, та спостереження.

Результати дослідження та їх обговорення. У роботі «Роль мови в процесі формування культурної ідентичності» [6] Сторожук С. В., Гоян І. М., Федик О. В. розглядають культурну ідентичність як динамічний процес, в ході якого особистість осмислює і ототожнює себе з соціально схваленою системою цінностей певної культури, одночасно змінюючи останню. Ідентичність формується в результаті нерозривного взаємовпливу особистості та групи, яке на колективному рівні перетворюється у взаємовплив групи. Дослідження колективної ідентичності відбувається через поняття «самоідентифікації».

Поняття «ідентичність» було взято соціологами з психології. В контексті психоаналізу З. Фрейд першим вводить термін «ідентичність», визначив «Его» всередині людської психіки між стихійним «Воно» і соціально-нормативним «Супер-Его».

З. Фрейд характеризує ідентичність як уявлення людини про своє «Я», що характеризується суб'єктивним почуттям своєї індивідуальної самототожності та цілісності, ототожнення людиною самої себе (частково усвідомлюване, частково неусвідомлюване) з тими чи іншими типологічними категоріями (соціальним статусом, статтю, віком, роллю, зразком, нормою, групою, культурою тощо) [7, с. 36].

Через поняття «ідентифікації» Фрейд визначає механізми пізнання і розуміння іншої людини та соціальних груп. Ідентифікації виступає як механізм розвитку особистості який полягає в несвідомому ототожненні суб'єкта з об'єктом. Фрейд наголошує, що всі види ідентифікації є механізмами розвитку особистості. Таким чином ідентифікація виступає як ряд тверджень, які допомагають вийти за рамки власника

«Я» і відчувати емоційні переживання іншого.

Послідовник З. Фрейда, Е. Еріксон, характеризує поняття самоідентифікації через поняття «ідентичність». У свою чергу, Е. Еріксон звернув увагу на проблему динамічного аспекту ідентифікації у якій розглянуто послідовну зміну об'єктів ідентифікації у часі та просторі в процесі формування особистості.

Е. Еріксон у своїй роботі «Ідентичність: юність і криза» [3] характеризує поняття ідентичності як засвоєний образ себе у відношення особистості до навколишнього світу, почуття адекватності та стабільного володіння особистістю власним «я» незалежно від змін «я» і ситуації, здатність особистості до повноцінного вирішення завдань, що виникають перед нею на кожному етапі її розвитку. Ідентичність автор визначається як показник зрілої дорослої особи.

Ідентичність є результатом самоідентифікації і складається з внутрішнього самовизначення особистості, у свою чергу, самовизначення включає участь в соціальній групі на основі рефлексії, самопізнання, вибору «Я» та зовнішньої соціальної детермінації особи, що є результатом визнання чи невизнання різними громадами та окремими людьми. Щоб дослідити ідентичність нації треба вивчити самовизначення особистості, тобто, ідивіда. Отже, ідентичність людини, яка належить до даної спільноти, формує в ній стабільні та повторювані характеристики, типові для даної групи громади.

У праці «Сучасність та самоідентичність» Е. Гідденс виділяє основні риси, що актуалізують проблему самоідентичності: високий динамізм соціальних систем – швидкість протікання всіх соціальних процесів, їх глобалізацію та появу особливих соціальних інститутів. У цьому зв'язку самоідентифікація

людини може здійснюватися як на індивідуальному, так і соціальному рівнях, а також у різних формах – національній, культурній, релігійній та інших, що відрізняються своєю спрямованістю. Важливим є виникнення та вивчення механізмів особистісної самоідентифікації. У соціальній психології ідентифікація розглядається як центральний елемент самосвідомості, що передбачає усвідомлення належності до різних соціальних груп і включеність у відповідну систему цінностей, а також свій внутрішній світ певних групових цінностей і прийняття особистістю як соціально значущий. Якщо в психології це поняття означає «вживання в почуття іншої людини», то у філософських науках – частіше ототожнення з різними соціальними групами, ролями та цінностями. І цей процес починається з раннього дитинства – з ототожнення себе з батьками та ровесниками. Таким чином, ідентифікація сприяє соціалізації особистості, іншими словами, робить людину готовою до прийняття певних соціальних норм як своїх внутрішніх установок та формує здатність до об'єктивної та критичної самооцінки.

Поняття ідентичності й самоідентифікації сутнісно плюральне, завдяки чому активно застосовується до різних аспектів сучасної реальності. Для людини, своєрідність і неповторність якої постулюються від народження і власним ім'ям та правом проявляти індивідуальні риси характеру, поняття самоідентифікації є надзвичайно актуальним. Одночасно поняття «самоідентифікації» є нестійким та рухливим, виступаючи, при цьому, провідною й спрямовуючою самоконцепцією особи у мінливій системі сьогодення.

Крім того, воно фактично стало симптомом кризи сучасного суспільства, оскільки самоідентифікація людини другої пол. XX – поч. XXI ст. є

відкритою для будь-якого зовнішнього впливу й, перебуваючи під тиском техногенної бездуховної цивілізації, людина в таких умовах відчуває потребу в збереженні та вираженні своєї духовності, шукаючи нових форм самоідентифікації. Розуміння людиною самої себе залежить не тільки від того, якою вона себе сприймає, але й від тих зразків, які нею наслідуються.

Самоідентифікація як соціальний прогрес характеризується, передусім, діалектичною внутрішньою суперечливістю. Адже ініціатива та прагнення індивіда стикаються з необхідністю виконувати певні вимоги соціуму, дотримуватись відповідних соціальних норм та стереотипів, узгоджувати свої життєві орієнтири з інтересами інших індивідів, соціальних груп та суспільства в цілому. Таким чином, самоідентифікація є динамічним процесом розвитку самосвідомості людини, що виступає важливим механізмом формування особистості. Вважається, що самоідентифікація як процес може сприяти посиленню певної ідентичності, розвитку особистості, спрощенню чи деформації її структури.

Процес самоідентифікації можна розглядати і як складову ідентифікації особистості з певними соціальними групами, нормами, цінностями, традиціями, релігійними догмами, певними зразками поведінки тощо. Самоідентифікація виступає процесом формування ідентичностей особистості, що містить пошук певної ідентичності як зразка для розвитку особистості, формування ідентичності або зміну її структури, вибір певних цінностей і якостей у структуру відповідної ідентичності.

Самоідентифікація є також виразом потреби в інтеграції певних цінностей у структуру особистості, прагненням оволодіти певними знаннями, компетентностями. Процес самоідентифікації включає ототожнення себе з іншою особою,

соціальною групою, спільністю людей, певним зразком чи образом, визначення себе, своїх соціальних і моральних орієнтирів, що впливають на власну поведінку та рішення. При цьому індивід має відповісти собі на питання щодо свого самовизначення, місця в житті, своїх бажань, цілей і планів, можливостей, обмежень, ідеального образу тощо. Тут слід враховувати зв'язок самоідентифікації з мораллю, від якої залежить збереження певного ідентифікаційного статусу.

Однак метою соціалізації людини не є досягнення ідентичності індивіда з іншим, а цей процес передбачає самовизначення індивіда і самоутвердження його у соціумі. Ототожнюючи себе з Іншим, індивід прагне визначити своє Я, усвідомити себе як індивідуальну реальність. Однією з необхідних всезагальних умов формування, розвитку й самоідентифікації особистості є спілкування. Саме завдяки комунікації людина одержує інформацію, знання, уявлення, досвід, ідеї соціокультурної спільноти, наслідує й переймає способи її діяльності, норми поведінки.

Самопізнання є початковою ланкою й основою самосвідомості: через самопізнання людина приходить до певного знання про саму себе, осмислення своїх дій, почуттів, думок, мотивів поведінки, інтересів, своєї позиції у суспільстві. Вона пізнає себе тими самими шляхами, що й об'єктивний світ, переходячи від елементарних самовідчуттів до самосприйняття, самоуявлення і, нарешті, розуміння себе.

Спочатку самопізнання здійснюється в межах «Я–Інший», через різноманітні форми порівняння себе з іншими людьми і проєкції їхніх якостей на себе, потім воно переноситься в систему координат «Я–Я». Оперуючи сформованими знаннями про себе, індивід починає використовувати такі складні форми самоаналізу, як,

наприклад, аналіз мотивів власної поведінки. Мотиви оцінюються людиною в контексті вимог суспільства до неї та власних вимог до себе, внаслідок чого Я починає усвідомлюватись як цілісне утворення, як єдність зовнішнього та внутрішнього буття.

Процес розвитку самосвідомості індивіда відбувається на тлі емоційно–ціннісного ставлення до себе. Переживання індивіда, що пов'язані з усвідомленням їм своїх особливостей, власної цінності, місця у колективі, ставлення до нього інших людей, є активним внутрішнім чинником формування самосвідомості взагалі. У результаті цього процесу формується самооцінка індивіда, зміст якої охоплює світ його моральних цінностей, стосунків, можливостей.

У роботі «Український соціум» Власюк О. С., Крисаченко В. С., Степико М. Т. характеризують причини гальмування національної самоідентифікації особистості українців. Першою причиною виступає те, що більшість громадян зазнали історичний вплив інших держав на формування ідентичності, невпевненості в забезпеченні власних прав та свобод.

Другою причиною виступає стрімке відчуження громадян від держави, якою стали управляти посткомуністична номенклатура та фінансово-політичні клани і яка стала уособленням корупції, бюрократизму, казнокрадства та інших соціальних вад.

Третя причина пов'язана з розпадом Радянського Союзу, і таким чином у багатьох громадян розвинулося гостре почуття належності до малої батьківщини – власного краю, міста, містечка чи села. Четвертою причиною є невиразна зовнішня політика сприяла тому, що в світі наших громадян сприймали як «інших росіян». Однак ці негативні соціальні явища гальмують, але не зупиняють процес побудови

нової моделі самоідентифікації особистості в посткомуністичній Україні. Проте занадто тривалий період соціально-економічної кризи в цілому суперечливо впливає на самоідентифікацію особистості у вітчизняному суспільстві.

У праці «Філософські засади трансформації вищої освіти в Україні на початку XXI століття» ідентичність людини в умовах соціальної кризи формується за такими напрямками:

1) подолання інерційності суб'єктивних характеристик соціально-структурних процесів, їх підвладності впливу багаторічних ідеологічних стереотипів;

2) відмова від уніфікації форм судження;

3) перехід до більш самостійного суб'єктивного судження;

4) високий динамізм оцінних суджень, безпосередньо пов'язаних з динамічною ситуацією загалом;

5) мультиплікація цих суджень, що визначається соціально-статусними позиціями особистості, соціальною та конфесійною належністю, а також новою системою соціальної ієрархії, що формується.

Висновки і перспективи.

Сучасне українське суспільство зацікавлено у високому рівні самоідентифікації його членів, що підвищує ефективність соціального контролю з боку суспільства і сприяє розвитку індивідуальності. Зростає потреба особистості у самовизначенні щодо різних соціальних груп та видів діяльності. Самоідентифікація як соціальний процес набуває методологічного значення і надає можливість уникнути певного психологізму, що зводить ідентичність до типологічних характеристик особистості, а також до соціологічного детермінізму, який розглядає ідентичність як елементи соціостратифікаційної структури суспільства. Самоідентифікація

особистості є нелінійним соціальним процесом, що включає також обмін соціальними цінностями. Самоідентифікація особистості відбувається в процесі соціалізації індивіда в рамках певних інституціональних, стратифікаційних та ціннісно-нормативних систем.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В., Горбунова Л., та ін. Філософські засади трансформації вищої освіти в Україні на початку XXI століття. Київ: Педагогічна думка, 2007. 352 с.
2. Власюк О. С., Крисаченко В. С., Степико М. Т. Український соціум. Київ: Знання України, 2005. 792 с.
3. Еріксон Е. Ідентичність: юність і криза. М.: Видавнича група «Прогрес», 1996. 344 с.
4. Новак Т. В. Самоідентифікація і проблема формування особистості у філософії психоаналізу. Вісн. Нац. авіа. ун-ту. № 1, 2011. С. 96–100.
5. Сторожук С. В., Гоян І. М. Вплив віртуальної реальності на самоактуалізацію тинейджерів: антропологічний вимір. Антропологічні виміри філософських досліджень. № 9. Дніпропетровськ, 2016. С. 17–28.
6. Сторожук С. В., Гоян І. М., Федик О. В. Роль мови в процесі формування культурної ідентичності. *Соціальне виховання*. № 2, 2019. С. 4–14.
7. Фрейд А. Психологія Я та захисні механізми. М.: Педагогіка, 1993. 144 с.

References

1. Andrushchenko V., Gorbunova L., and others (2007) *Filosofski zasady transformatsiyi vyshchoyi osvity v Ukrayini na pochatku XXI stolittya*. [Philosophical principles of higher education transformation in Ukraine at the beginning of the XXI century]. K.: Pedagogical thought, 352.

© Шеховцова В. А.

2. Vlasuk O. S., Krysachenko V. S., Stepyko M. T. (2005) Ukrainian society. [Ukrainian society]. K.: Knowledge of Ukraine, 792.
3. Erickson E. (1996) Identity: youth and crisis. M.: Progress Publishing Group, 344.
4. Novak T. V. (2011) Samoidentyfikatsiya i problema formuvannya osobystosti u filosofiyi psykhoanalizu. [Self-identification and the problem of personality formation in the philosophy of psychoanalysis]. Visn. Nat. avia. un-tu № 1, 96–100.
5. Storozhuk S. V., Goyan I. M. (2016) Vplyv virtualnoyi realnosti na samoaktualizatsiyu tyneydzheriv: antropologichnyy vymir. Antropologichni vymiry filosofskykh doslidzhen. [The influence of virtual reality on the self-actualization of teenagers: the anthropological dimension. Anthropological dimensions of philosophical research]. № 9. Dnepropetrovsk, 7–28.
6. Storozhuk S. V., Goyan I. M., Fedik O. V. (2019) Rol movy v protsesi formuvannya kulturnoyi identychnosti. *The role of language in the formation of cultural identity. Social education.* № 2, 4–14.
7. Freud S. (1993) Psykhohiia ya ta zakhysni mekhanizmy. Psychology I and defense mechanisms. M.: Pedagogy, 144.

SELF-IDENTIFICATION AS A MECHANISM OF PERSONALITY IDENTITY FORMATION Shekhovtsova V. A.

Abstract. *The article considers the process of self-identification as social progress. Theoretical researches of concepts of self-identification and identity are stated. The relationship of self-identification as a factor in the formation of personal identity is analyzed. The process of self-identification can be considered as a component of identification of a person with certain social groups, norms, values, traditions, religious dogmas, certain patterns of behavior and so on. Self-identification is a process of formation of personal identities, which includes the search for a certain identity as a model for personal development, identity formation or change its structure, the choice of certain values and qualities in the structure of the identity. Self-identification is a dynamic process of development of human self-consciousness, which is an important mechanism for the formation of personality. Through the concept of «identification» Freud defines the mechanisms of cognition and understanding of another person and social groups. Identification acts as a mechanism of personality development which consists in the unconscious identification of the subject with the object. Freud emphasizes that all types of identification are mechanisms of personality development. E. Erickson, characterizes the concept of self-identification through the concept of «identity». In turn, identity acts as an assimilated image of the individual in relation to the world around him. The concept of identity and self-identification is essentially plural, thanks to which it is actively applied to various aspects of modern reality. For a person whose originality and uniqueness are postulated from birth and by their own name and the right to show individual character traits, the concept of self-identification is extremely relevant. At the same time, the concept of «self-identification» is unstable and mobile, while acting as a leading and guiding self-concept of the person in the changing system of today. Self-identification is also an expression of the need to integrate certain values into the structure of personality, the desire to master certain knowledge and competencies. The process of self-identification includes identifying oneself with another person, social group, community of people, a certain pattern or image, defining*

© Шеховцова В. А.

oneself, one's social and moral guidelines, influencing one's own behavior and decisions. In this case, the individual must answer questions about their self-determination, place in life, their desires, goals and plans, opportunities, limitations, ideal image, and so on. The connection between self-identification and morality, on which the preservation of a certain identification status depends, should be taken into account here.

Keywords: *identity, individual, personality, self-determination, self-identification, social process.*